Για ένα μετριοπαθή διεθνισμό

Αλαίν Λιπιέτς*

Επί μακρόν, η αριστερά της Ευρώπης έθιξε το πρόβλημα των σχέσεών της με τους λαούς των άλλων ηπείρων κάνοντας μερικές απλές σκέψεις. Κατ' αρχάς το καθήκον της απέναντι στην ανθρωπότητα ήταν να τους βοηθήσει. Να τους βοηθήσει σε τι; Να γίνουν όπως αυτή; Όπως ονειρευόταν η Ευρώπη, ή όπως ονειρευόταν να γίνει η ίδια; Στην πραγματικότητα δεν υπήρχε παρά μία και μοναδική δυνατή πρόοδος. Ως γνωστόν, οι μη ευρωπαϊκοί λαοί ήταν καταφανώς περισσότερο παραμελημένοι: απόδειξη ότι βρίσκονταν υπό κυριαρχία. Στρατιωτικώς, πολιτικώς. Η βοήθεια δεν μπορούσε να έρθει παρά από πλευράς εξουσίας.

Η πολιτισμένη αριστερά δεν είχε τίποτα να μάθει από τους βαρβάρους. Κι όταν ακόμη έκανε ότι λάτρευε τον «καλό άγριο» δεν κατασκεύαζε παρά μύθους, προβάλλοντας τα όνειρά της πάνω σε λαούς φαντάσματα, ομοιώματα λαών. Η παράδοση αυτή που χρονολογείται τουλάχιστον από τον Βολταίρο, συνεχίστηκε μέχρι και σε ορισμένες απόψεις της Margaret Mead, του Marshall Sahlins. Θα ήθελαν (παρεπιμπτόντως) να δεχθούν την αλλαγή, στο βαθμό όμως που αυτή θα περιλάμβανε μια πιθανή πρόοδο για την Ευρώπη μας. Σε γενικές γραμμές η Ευρώπη η ίδια, ή η μεγαλύτερη θυγατέρα της η Βόρειος Αμερική (με την οποία θα ανταγωνισθεί τη μικρότερη κόρη, τη Σοβιετική Ένωση) θα είχε σαν έργο της να καταστήσει παγκόσμια και να επανεξαγάγει προς τους καθυστερημένους λαούς μια αφελή ενόραση της προόδου, με τη σφραγίδα της λογικής.

* Διευθυντής του Εθνικού Ιδρύματος Επιστημονικών Ερευνών Γαλλίας (CNRS)

Να βοηθήσει, λοιπόν. Γνωρίζουμε καλά όμως ότι, στην πραγματικότητα, η Ευρώπη της Προόδου και του Διαφωτισμού δεν βοηθούσε αληθινά τους φτωχούς άγριους. Έφταιγαν όμως οι Ευρωπαίοι αποικιοκράτες, οι οποίοι στάθηκαν ανάξιοι της Ευρώπης. Οι Χριστιανοί ανάξιοι των Ιησουιτών της Παραγουάης. Οι δημοκρατικοί ανάξιοι για τον Βίκτωρα Ουγκό. Η Ευρώπη, η αληθινή Ευρώπη λεηλατούσε, βεβήλωνε, εκμεταλλευόταν, η ιδανική όμως Ευρώπη βοηθούσε.

Βοηθούσε σε τι; Να γίνουν όπως εμείς; Να φθάσουν την πρόοδό μας; Να μοιρασθούν τις αξίες μας; Να κατεργασθούν τους πόρους μας; Η Ευρώπη είχε την τεχνική, γι' αυτό εξάλλου κυριαρχούσε. Η τεχνική επέτρεπε την αύξηση της ευημερίας και σ' αυτό έπρεπε να συνεισφέρει. Διότι η Ευρώπη είχε τη δική της άποψη για την πρόοδο: τη μεγιστοποίηση της ατομικής ευημερίας. Η αριστερά προσέθετε μια διόρθωση: *όλων* των ατόμων. Και γι' αυτό, η αριστερά διέθετε ένα εργαλείο: το Κράτος, το οποίο εκπροσωπούσε τα συμφέροντα όλων, ενάντια στο μικρο-εγωισμό των ατόμων.

Εναντίον αυτής της προόδου, η αριστερά της Ευρώπης ξαναβρήκε στην Αφρική, στην Ασία, στους Ιθαγενείς της Αμερικής, τον παλιό της εχθρό: τους αρχηγούς των οικογενειών, τους κομματάρχες, τους ιδιοκτήτες της γης. Γνώριζε πώς να τους νικήσει: καταργώντας τις παλιές σχέσεις, γενικεύοντας το 1789 και αρχίζοντας πάλι, επί τόπου, την οικοδόμηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπό την ευνοϊκή προστασία του δημοκρατικού Κράτους.

Βεβαίως, η πλέον προοδευτική πτέρυγα της ευρωπαϊκής αριστεράς γνώριζε ότι το 1789 δεν είχε πραγματοποιήσει τις υποσχέσεις του. Στην καρδιά της Ευρώπης το Προλεταριάτο αντιπροσώπευε τη διάψευση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η Ευρώπη δεν ήταν το μέλλον του Ανθρώπου, ήταν το αδιέξοδο. Όχι εξαιτίας του επανορθώσιμου σφάλματος των δεσποτικών μειονοτήτων, αλλά εξαιτίας ενός δομικού λάθους του 1789. Από τα διεθνώς κατανεμημένα δικαιώματα στα άτομα, το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας είχε, όχι μόνο διαλύσει την κοινότητα, αλλά επίσης δημιουργήσει ένα τεράστιο σχίσμα μέσα στην καρδιά της κοινωνίας: ανάμεσα σ' αυτούς

που κατάφεραν ν' αυξήσουν την περιουσία τους και σ' εκείνους που βρέθηκαν στερημένοι, στην αρχή από κάποιο τυχαίο συμβάν, ατομικό ή συλλογικό και στη συνέχεια εξαιτίας του μηχανισμού της καπιταλιστικής συσσώρευσης αγαθών. Το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*, το *Κεφάλαιο* του Μαρξ κατόπιν, που κατήγγειλαν αυτό τον αδυσώπητο μηχανισμό, διέκριναν συγχρόνως σ' αυτόν την αιτία της ευρωπαϊκής ισχύος (την καπιταλιστική συσσώρευση αγαθών να παρασύρει στην ανάπτυξη τις παραγωγικές δυνάμεις) και την υπόσχεση μιας περαιτέρω ανατροπής: την απαλλοτρίωση των μονοπωλίων σε όφελος της κοινότητας.

Έτσι, ακόμη και για την πλέον ριζοσπαστική κριτική της ευρωπαϊκής προόδου, το αδιέξοδο δεν ήταν μόνο ένα. Παρά τις μεμονωμένες προειδοποιήσεις του ίδιου του Μαρξ, ο καπιταλισμός έμοιαζε με την κοιλάδα των δακρύων που έχει θετικές διεξόδους διαφυγής για όλο τον κόσμο. Η ευρωπαϊκή άποψη για την πρόοδο (πλουτισμός από την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων) δεν αμφισβητείτο. Τα μοναδικά εμπόδια σ' αυτήν την ανάπτυξη ήταν αυτά που έβαζε η κεφαλαιοποιημένη ατομική ιδιοκτησία. Η δεύτερη, η τρίτη ακόμη και η τέταρτη Διεθνής θα συμφωνήσουν με αυτό το credo progressiste των «κυρίαρχων Αστών».

Έκτοτε, η ευρωπαϊκή αριστερά μπόρεσε να διαφοροποιηθεί χωρίς απώλειες έναντι των «καθυστερημένων» λαών. Από πλευράς μετριοπαθών (ας πούμε, Δημοκρατικών) που μετέφεραν μηχανικά το '89 στο μελλοντικό Τρίτο Κόσμο και δεν θεωρούσαν ενοχλητική τη μεταφύτευση εκεί του καπιταλισμού, αρκεί να είχε αυτός ένα ανθρώπινο πρόσωπο, εμφανίζονταν ριζοσπαστικοί, που δεν ήθελαν να βοηθήσουν τους άλλους να γίνουν όπως εμείς, αλλά να τους βοηθήσουν *να μη* γίνουν, δηλαδή ένας καπιταλισμός. Ο τρόπος τους όμως να βοηθήσουν τον Άλλο να μη γίνει αυτό που ήταν πράγματι η Ευρώπη συνίστατο στη βοήθειά τους για να γίνει αυτό που ήταν εκείνη σε δύναμη, κατά την άποψή τους.

Η ριζοσπαστική αυτή οδός οδηγούσε, εν ολίγοις, στο να προσπεράσει χωρίς να σταματήσει στο σταθμό του καπιταλισμού. Το στοίχημα αφορούσε την ερμηνεία μιας διαπίστωσης: στη δυσκολία, απ' αρχής του 20ού αιώνα, ν' αναπτυχθεί μέσα στις «καθυστερημένες» χώρες ένας αυθεντικός καπιταλισμός.

Οι θεωρίες περί ιμπεριαλισμού, περί εξάρτησης εν συνεχεία, μετέτρεψαν τη διαπίστωση αυτής της δυσκολίας σε διάγνωση αδυναμίας: είχε υπάρξει μια καπιταλιστική οδός που οδηγούσε σ' ένα φωτεινό μέλλον, δεν υπήρχε πλέον, διότι είχαν φράξει το δρόμο της οι προοδευτικοί καπιταλισμοί που χτυπούσαν την πόρτα του σοσιαλισμού. Έκτοτε, κάθε αγώνας για ανεξαρτησία γινόταν αυτόματα αντικαπιταλιστικός αγώνας και αγώνας για το σοσιαλισμό, και αντίστροφα. Λογομαχούσαν ακόμη (Στάλιν εναντίον Τρότσκυ, εναντίον Μάο...) πάνω στο αν η μετάβαση στο σοσιαλισμό καθιστούσε αναγκαίο ή όχι ένα στάδιο «εθνικού καπιταλισμού», πάντοτε όμως υπό τον έλεγχο ενός κόμματος με σοσιαλιστικά πιστεύω.

Πίσω από τους ομηρικούς καβγάδες για την αδιάκοπη επανάσταση με/ή χωρίς στάδια υπήρχε κυρίως μια βασική συμφωνία: η μετάβαση στο σοσιαλισμό συνεπαγόταν την ενοποίηση των κοινωνικών δομών μέσα στο σχήμα του εργασιακού καθεστώτος (ακόμη και υπό την έννοια των συνεταιρισμών) και υπό την κρατική καθοδήγηση. Εδώ θα μπορούσαμε πάλι να αντιπαραθέσουμε τις τελευταίες ανησυχίες του Μαρξ στο γράμμα του στη Βέρα Ζάσουλιτς όταν οραματιζόταν μία απ' ευθείας μετάβαση από την αγροτική ρώσικη κοινότητα, τις τελευταίες απόπειρες του Μπουχάριν, τα κοινοτικά πειράματα του Τσε Γκουεβάρα ή του Μάο Τσε Τουνγκ. Όλα αυτά δεν έρχονται σε αντίθεση με τη γενική τάση: πίσω από το σχέδιο βοήθειας του Άλλου να μην είναι ο Ίδιος, ήταν το όραμα να τον βοηθήσουμε να γίνει αυτό που θέλαμε εμείς, μέσα από ατραπούς, σύμφωνα όμως με το ίδιο παράδειγμα προόδου. Στα μέσα του 20ού αιώνα η ευρωπαϊκή αριστερά επέβαλε στους αριστερούς του Τρίτου Κόσμου το τρίπτυχο: ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, εργασιακό καθεστώς, Κράτος.

Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Αχ! Πόσες θυσίες, πόσες απώλειες, στοίχισε αυτή η «βοήθεια» της ευρωπαϊκής αριστεράς στα νεοσύστατα έθνη του Τρίτου Κόσμου! Πόσοι υψικάμινοι που πληρώθηκαν με τον ιδρώτα των χωρικών, πόσες λαμαρίνες σφυρηλατημένες από τα χέρια της νέας εργατικής τάξης, σκουριάζουν τώρα στην

άκρη του «δρόμου προς το σοσιαλισμό»! Πόσα «πρότυπα» («πόλοι ανάπτυξης», «εκβιομηχανοποιημένες βιομηχανίες», κλπ.), οι πνευματικοί άνδρες της ευρωπαϊκής αριστεράς δεν έχουν πουλήσει στους λαούς της Αφρικής και της Ασίας με μοναδικό, ξεκάθαρο σκοπό να τους κάνουν να αγοράσουν τα εμπορεύματα και τις παραγωγικές σχέσεις των Βορειο-Ευρωπαίων.

Σαράντα χρόνια αργότερα θα σημάνει η υποχώρηση. Είναι ο θρίαμβος του εξελεκτικού μαρξισμού.[1]

Κανένα πέρασμα δεν είναι δυνατό. Όλες οι λαϊκές δημοκρατίες, όλοι οι σοσιαλισμοί, αφρικανικοί ή ασιατικοί, ενήργησαν, κατά τα κοινά κριτήρια της άρχουσας αστικής τάξης και των διεθνιστών, σαφώς χειρότερα από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου, εξωθώντας ώς τα άκρα την αφομοίωση με τον καπιταλισμό: οι μικροί «δράκοντες» της Ασίας. Από την Πολωνία ώς τη Λαϊκή Κίνα δεν ονειρεύονται την Κορέα. Και το παράδειγμα της Φιλλανδίας μάς υποδηλώνει ότι η Κορέα είναι ο πιο σύντομος δρόμος για τη Σουηδία. Ο πιο σίγουρος δρόμος για την ανάπτυξη, κατά τα ευρωπαϊκά κριτήρια για την πρόοδο, μοιάζει να είναι ακόμη η κοιλάδα των δακρύων του καπιταλισμού.

Κι αν ακόμη ήταν έτσι, θα είχαμε, ουσιαστικά, προχωρήσει μ' αυτή την επανακάλυψη;

Με ποιο δικαίωμα, στο όνομα ποιου κανόνα, να απαγορεύουμε στους λαούς και στα εξουσιαζόμενα έθνη, στις καταπιεσμένες τάξεις, να επαναστατήσουν έναντι της προσμονής ενός λαμπρού μέλλοντος; Διότι αυτός είναι ο *πολιτικός* επίλογος του επελεύθερου λόγου των Rostow ή του μαρξιστικού λόγου των Warren: οι «λαϊκίστικες» τάσεις αντίστασης στον ιμπεριαλισμό και στην επιβλαβή ανάπτυξη είναι «ανάρμοστες», ανεπαρκείς. Φυσικά, αυτές δεν είναι παρά ένα φρενάρισμα στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, αποστολή που αρμόζει στον καπιταλισμό. Η καταδίκη αυτού του τρόπου ανάπτυξης, εν ονόματι των αδικιών και του κινδύνου που συνεπάγεται, θα ήταν «ηθικολογία». Οι αυθεντικοί ειδήμονες δεν έχουν παρά ένα σκοπό στο νου τους: την ανάπτυξη των παραγωγι-

1. B. WARREN, *Imperialism, pioneer of Capitalis*, New Left Books, Λονδίνο, 1980.

κών δυνάμεων και την «ενοποίηση της ανθρωπότητας»! Συγκρινόμενη μ' ένα τόσο υψηλό ιδανικό, πόσο ευτελής φαίνεται η επανάσταση των χωρικών, των εργατών, των γυναικών (γυναίκες στο σπίτι, στο εργοστάσιο, στην πορνεία)... Και πόσο μας εκπλήσσει, όταν ένα πνεύμα τόσο οξύ όπως ο Μαρξ έχανε τον καιρό του για να οργανώνει το πρωτοεμφανιζόμενο εργατικό κίνημα και για να υποστηρίζει το εθνικό απελευθερωτικό κίνημα της Ιρλανδίας, ακόμη και *ενάντια* στις εγγλέζικες εργατικές οργανώσεις!

Και όμως, οι οπαδοί της γέννησης του σοσιαλισμού δια μέσου των φρικαλεοτήτων του καπιταλισμού μπορούν δικαίως να επικαλούνται όχι μόνο τη «δημοκρατική» παράδοση, αλλά και μια πλευρά του έργου του Μαρξ (αυτή που παρατηρεί, γοητευμένη, το ιστορικό παζάρεμα του καπιταλισμού, μέσα από «τη λάσπη και το αίμα») και κυρίως μια μικρή πλευρά της μελλοντικής μαρξιστικής γενιάς. Αλίμονο, το χειρότερο: ο μαρξισμός της δεύτερης και της τρίτης Διεθνούς, μηχανιστικός, οικονομολόγος, υπέρ της παραγωγικότητας και τελικά κυνικός.

Ο μαρξισμός αυτός έβλεπε, βλέπει ακόμη, μέσα στην «ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων» το δείκτη της προόδου στο άρμα της Ιστορίας και θεωρεί τις γενιές που έδωσαν τη σάρκα και το αίμα τους ως τη μόνη καύσιμη ύλη στο βωμό του Θεού της Προόδου, εν ονόματι ενός παραδεισένιου μέλλοντος πάνω στο οποίο θα ξεχυθεί η κοιλάδα των δακρύων μας. Ο μαρξισμός αυτός δεν είναι παρά η αφομοίωση από το εργατικό κίνημα των θετικιστικών μύθων της άρχουσας κεντροευρωπαϊκής αστικής τάξης του 19ου αιώνα. Το μαρξισμό αυτό, με τον οποίο όφειλαν να έρθουν σε ρήξη όλοι οι θεωρητικοί επαναστάτες από τον Λένιν ώς τον Μάο περνώντας από τον Γκράμσι (ο οποίος εξεθείαζε την «επανάσταση» ενάντια στο «*Κεφάλαιο*»). Η εκδοχή της «αριστεράς» για τη μυθολογία της παραγωγικότητας, δικαίωσε όλους τους σοσιαλδημοκρατικούς συμβιβασμούς, όπως και όλες τις σταλινικές φρικαλεότητες.

Γι' αυτόν το μαρξισμό πρόκειται, όταν μιλάμε για «κρίση του μαρξισμού». Η απέχθεια που εμπνέει αυτός ο μαρξισμός απέτρεψε από κάθε μαρξιστική αναφορά έναν αυξανόμενο αριθμό εργατών και τα νέα κοινωνικά κινήματα (φεμινιστικά,

οικολογικά...), στη Δύση όπως και στην Ανατολή. Η ταύτιση αυτού του μαρξισμού προς το αστικό σχέδιο της απεριόριστης εκβιομηχανοποίησης απέτρεψε σε πολλές χώρες του Τρίτου Κόσμου (Ιράν, Αίγυπτος, κλπ.) τις μάζες και τους διανοούμενους επαναστάτες από τις «λαϊκές» ιδεολογίες και το μαρξισμό, και έστρεψε την ανταρσία τους προς ιδεολογίες αντιδραστικές και θρησκόληπτες.

Πρέπει να χωρίσουμε σε διαφορετικά επίπεδα την αιτία αυτής της παταγώδους αποτυχίας.

Το πρώτο φανερό δίδαγμα είναι ότι δεν υπάρχει ανάπτυξη, παρά μόνο *μοντέλα* ανάπτυξης. Αυτοί που σήμερα καταδικάζουν την «ανάπτυξη», επειδή απέτυχε να μεταμοσχευθεί, δεν κάνουν παρά το ίδιο λάθος με εκείνους που άλλοτε (συχνά είναι οι ίδιοι) ήθελαν να επιβάλουν (ή να προτείνουν) «τη δική τους» ανάπτυξη ως πρότυπο.[2] Η εισαγωγή τρόπων και μέσων ευρωπαϊκής προόδου σκόνταψε πάνω σ' αυτό το πρώτο εμπόδιο: δεν υπήρχε απέναντί της μία κοινωνία έτοιμη να επενδύσει τα πάντα σ' αυτό, «να παίξει το παιχνίδι» αυτού του μοντέλου ανάπτυξης. Παραγωγικές δυνάμεις, εργαζόμενοι, Κράτος, στοιβάχτηκαν σαν μια ανόργανη σαβούρα πάνω στις ξένες και απείθαρχες κοινότητες. Οι παλιές σχέσεις (όχι περισσότερο «φυσικές» από τις ευρωπαϊκές) συνετρίβησαν από το σίδερο και τη φωτιά, ή χτυπήθηκαν από τον ανταγωνισμό, ή διαλύθηκαν μέσα σε μια ημιαφομοίωση με τον καπιταλισμό που οδήγησε στην περιθωριοποίηση. Οι νέες σχέσεις δεν «έγιναν δεκτές», σαν μοντέλο ανάπτυξης, σαν τεχνολογικό καλούπι, σαν μέτρο συσσώρευσης αγαθών, σαν τρόπος διευθέτησης, εξαιτίας του λάθους να αποτελέσουν οι ίδιες κοινωνικό παράδειγμα, μοντέλο κοινωνικότητας, υπόσχεση ενός ιδεώδους αποδεκτής προόδου, επιθυμητής απ' όλους.[3] Τα άτομα

2. Πρόκειται για την αμφιβολία των δοκιμίων του François PARTANT και Serge LATOUCHE (που κατά τ' άλλα είναι εξαιρετικά σαφή), *La fin du Développement*, La Découverte, Παρίσι 1983.

3. Ένα «παράδειγμα κοινωνίας» (μια κοινή αντίληψη των στόχων και των κανόνων που διέπουν τη ζωή στην κοινωνία) καθορίζει τη δυνατότητα «μορφών ρύθμισης» (θεσμικών ή ενσωματωμένων στις «συνήθειες» των ατόμων, με την έννοια που ο Bourdieu έχει δώσει στον όρο «συνήθεια» [habitus]. Οι «μορφές ρύθμισης» είναι αναγκαίες για να καθοδηγήσουν τις

αποστερημένα από τους δεσμούς τους και τα όνειρά τους μπόρεσαν το πολύ πολύ να γραπωθούν από κάποια επιπλέοντα ξεβράσματα ενός εισαγόμενου εκσυγχρονισμού: γελοία εξαρτήματα της καταναλωτικής κοινωνίας κατά τους μεν, κακόγουστα μπιχλιμπίδια της κρατικής ισχύος κατά τους δε. Εξαιρετικά λίγοι ώστε να δημιουργήσουν σύστημα και τρόπο ζωής (εκτός της Κορέας), πολλοί ώστε να μπορέσουν να βρουν πάλι την ευτυχία μέσα στα ερείπια της χαμένης κοινότητας.

Εντούτοις, ας μην ξεχνάμε την εξάρτηση. Η αποτυχημένη αυτή «ανάπτυξη» δεν πήγε χαμένη για όλους. Έμποροι και υπάλληλοι του Βορρά επωφελήθηκαν απ' αυτή. Ας κρατήσουμε όμως μια επιφύλαξη προτού αποδώσουμε στην «εξάρτηση» την αιτία της αποτυχίας: οι χώρες που τοποθετήθηκαν έξω από τις σχέσεις εξάρτησης, απέτυχαν. Άλλες που έπαιξαν μέχρι τέλους το παιχνίδι της ανεξαρτησίας, πέτυχαν... στην οδό της καπιταλιστικής ανάπτυξης.[4]

Ιδού, όμως! Η καπιταλιστική αυτή ανάπτυξη σε όλες τις παραλλαγές, ο άκρως θεμελιακός αυτός τρόπος να είναι κανείς ευρωπαίος, αυτός από ή με τον οποίο το Χονγκ Κονγκ έγινε Βενετία, αυτό το ιδανικό της προόδου από το οποίο η παλιά ευρωπαϊκή αριστερά δεν έχει ουσιαστικά απομακρυνθεί, πέρα από την αποτυχία της να μπολιάσει τους άλλους, σήμερα νοσεί μέσα σ' αυτή την ίδια τη γενέτειρά της. Θα έλεγε κανείς ότι «περνάει κρίση». Όχι όμως μόνο οικονομική κρίση. Εάν ήταν μόνο οικονομική, ο καπιταλισμός θα εφεύρισκε πάλι ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης. Στο τέλος θα το βρει, ίσως το έχει ήδη βρει. Απλώς, δεν το βρήκε, δεν πρέπει διόλου να ελπίζει ότι θα το βρει στην οδό που η παλιά αριστερά μπορούσε να θεωρεί ακόμη «πρόοδο». Ο καπιταλισμός προχωρεί, αυτό είναι βέβαιο, πάνω όμως στα συντρίμια των παλιών ελπίδων. Οι παραγωγικές δυνάμεις μάς οδηγούν σε οικολογική καταστροφή. Οι αλλαγές στο εργασιακό καθεστώς διαλύουν τις κοινότητες των μισθωτών. Το Κράτος, αμφισβητούμενο από τα νέα κοινωνικά κινήματα, ξεπερασμένο από τις καινούριες τάσεις του καπιταλισμού, έχει απωλέσει το σκήπτρο του μέλλοντος. Η ευρωπαϊκή αριστερά πρέπει να διαλέξει: ή να ακολουθήσει τον καπιταλισμό, ή να πάψει να είναι η αριστερά, ή να ανακαλύψει ξανά την πρόοδο και να πάψει να είναι η παλιά αριστερά.

Ας το επαναλάβουμε, με κίνδυνο να κουράσουμε με λόγια που δεν έχουν πια ούτε τη γοητεία της επαναστατικότητας. Η παλιά ευρωπαϊκή αριστερά επαναλαμβάνει ένα ιδεώδες της *καπιταλιστικής* προόδου: περισσότερη παραγωγή, περισσότερη κατανάλωση από τους μισθωτούς, περισσότερο Κράτος. Η σοσιαλδημοκρατία έφτασε στον κολοφώνα της με το «φορντιστικό συμβιβασμό», όταν μπόρεσε να επιβάλει στον ίδιο τον καπιταλισμό ένα μοντέλο ανάπτυξης βάζοντας ουσιαστικά σε πράξη αυτόν τον κανόνα. Σήμερα, που ο συμβιβασμός έχει πάψει να ισχύει από πλευράς καπιταλισμού, σήμερα που το Κράτος δεν είναι πια ο εγγυητής της κατανομής των «μερισμάτων της προόδου», σήμερα που οι οικολογικές δυσκολίες επισημασμένες από τους πράσινους φράζουν το δρόμο του μοντέλου ανάπτυξης προς τη διεθνοποίηση και βάζουν σε κίνδυνο τη διαιώνισή του μέχρι και στις «ανεπτυγμένες» χώρες, η παλιά αριστερά σιωπά, αποπροσανατολισμένη, όχι μόνο μέσα στον Τρίτο Κόσμο, αλλά μέσα στο ίδιο της το σπίτι.

Η ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΛΥΣΗ

Τι θα αξίωνε μια εναλλακτική λύση από την παλιά αριστερά; Με τον τρόπο που διαγράφεται αυτή η εναλλακτική λύση από το 1968 (το πρώτο μαζικό παγκόσμιο κίνημα ενάντια στην παλιά κοινωνία από την παλιά αριστερά), αναζητείται ανάμεσα σε τρία σημεία. Τρεις θέσεις-κλειδιά που καθορίζουν το σύνολο της «προόδου» και το σύνολο της πολιτικής: η αυτονομία των ατόμων και των ομάδων, η αλληλεγγύη ανάμεσα σε

συμπεριφορές στη διάρκεια μιας σταθερής μακροοικονομικής ανάπτυξης (ένα «καθεστώς συσσώρευσης»). Το τελευταίο στηρίζεται σε αρχές οργάνωσης της εργασίας που είναι κοινωνικά και πολιτιστικά αποδεκτές («τεχνολογικό παράδειγμα»). Βλέπε το βιβλίο μου, *Choisir l' Audace. Une alternative pour le XXIè siècle*, La Découverte, Παρίσι 1989. Βλέπε επίσης σ' αυτό τον τόμο τα κείμενα του Ε. Ενρικές και του Α. Νικολάι.

4. Σχετικά με τα όρια της «θεωρίας της εξάρτησης» ή τις προϋποθέσεις επιτυχίας των «Νέων Βιομηχανοποιημένων Χωρών», βλέπε το βιβλίο μου *Miracles et Mirages. Problèmes de l' industrialisation dans le Tiers-Monde*, La Découverte, Παρίσι, 1985, (Εξάντας, Αθήνα 1990).

άτομα και ομάδες, η οικολογία ως κανόνας σχέσεων μέσα στην κοινωνία, το προϊόν της δραστηριότητάς της και το περιβάλλον της.

Στην κρίση του φορντιστικού προτύπου, η εναλλακτική λύση λοιπόν είναι:
– τροποποίηση των σχέσεων στο εργασιακό καθεστώς, που αποβλέπει σε περισσότερη συγκράτηση της δραστηριότητας των παραγωγών,
– μείωση του χρόνου έμμισθης εργασίας, και κατά συνέπεια οπισθοχώρηση των εμπορικών σχέσεων στην κατανάλωση και στην ψυχαγωγία, σε όφελος της ελεύθερης δημιουργίας,
– συστηματική επιλογή των πλέον οικολογικών τεχνολογιών, δηλαδή των λιγότερο αρπακτικών σε σχέση με τους φυσικούς πόρους, τη μεγαλύτερη δυνατή ανακύκλωση των υπο-προϊόντων της ανθρώπινης δραστηριότητας, αποκατάσταση των χέρσων βιομηχανικών και αστικών περιοχών, κλπ.,
– αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων, εκτός από τις επαγγελματικές, με την έννοια του περιορισμού των ιεραρχιών, και την πριμοδότηση της φεμινιστικής και της αντιρατσιστικής έννοιας,
– μετατροπή των μορφών αλληλεγγύης στους κόλπους της εθνικής κοινότητας, μιας κατανομής καθαρά μονεταριστικής, προς επιχορήγηση αυτο-οργανωμένων δραστηριοτήτων προς όφελος της κοινωνικής συνδιαλλαγής,
– ανάπτυξη μεθόδων με δημοκρατική βάση, περισσότερο «οργανικών» και λιγότερο εξουσιοδοτικών,
– αναθεώρηση των άνισων σχέσεων ανάμεσα στις διαφορετικές εθνικές κοινότητες, προς σχέσεις αμοιβαία πλεονεκτικές μέσα σε περισσότερο αυτονομημένες κοινότητες.

Έχω υποδείξει αλλού[5] αυτά που θα μπορούσαν να είναι τα κύρια χαρακτηριστικά ενός μοντέλου ανάπτυξης που θα εφάρμοζε τις αρχές αυτές στην Ευρώπη. Τι να πω όμως για την τελευταία αρχή; Τι μπορεί να είναι «ο διεθνισμός» της εναλλακτικής λύσης; Σίγουρα, ένας *μετριοπαθής διεθνισμός*. Εφόσον γνωρίζουμε ότι δεν μπορούμε να καθορίσουμε εμείς αντί του άλλου ποια πρέπει να είναι η ευτυχία του, διότι η αρχή της αυτονομίας προϋποθέτει την ελευθερία για κάθε κοι-

5. *Choisir l' Audace*, ό.π.

νότητα να καθιερώσει το δικό της ιδεώδες για την πρόοδο, ο διεθνισμός τους αύριο πρέπει να είναι μινιμαλιστικός. Πρέπει να αποβλέπει στη θέσπιση μιας παγκόσμιας διάταξης που να στηρίζει τη μέγιστη ελευθερία επιλογής των κοινοτήτων (αρχή της *μέγιστης μεταβλητικότητας*). Πάντως, αυτή η «ουδετερότητα» δεν είναι παθητικότητα: πρέπει να αποβλέπει σ' αυτό που θα εξασφαλίζει παντού ένα υπόβαθρο των θεμελιακών ανθρωπίνων δικαιωμάτων (αρχή του *ελάχιστου διεθνισμού*). Τέλος, ο εναλλακτικός διεθνισμός πρέπει να παραδεχθεί ότι μπορεί να διδαχθεί από τα μοντέλα ανάπτυξης των άλλων, όπως και από το ίδιο του το πνεύμα, και ότι τα προβλήματα συνεργασίας με τον άλλο, δεν προέρχονται μόνο από τις ασυναρτησίες ή τις ανεπάρκειες του άλλου αλλά επίσης και από τα ενυπάρχοντα όρια του δικού του μοντέλου ανάπτυξης. Το βλέπουμε, ο «μετριοπαθής» διεθνισμός είναι ένας διεθνισμός «αυθύπαρκτος»!

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΟΤΗΤΑΣ

Αντίθετα, με τα αναμασήματα για τη «σύγκλιση των πολιτικών θέσεων» και για το «τέλος της Ιστορίας», ο εναλλακτικός διεθνισμός πιστεύει ότι ο ιστορικός πειραματισμός δεν θα τελειώσει ποτέ, ότι κάθε κοινότητα έχει το δικαίωμα να ανακαλύψει καινούριους δρόμους για το ανθρώπινο είδος, έχοντας αφετηρία τις ίδιες της τις παραδόσεις και τις συγκεκριμένες της επιδιώξεις. Αντίθετα με την αλαζονεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας, ο μετριοπαθής διεθνισμός δεν είναι βέβαιος ότι υπάρχουν συνταγές που είναι δυνατόν να εφαρμοσθούν παντού και εν πάση περιπτώσει όχι αυτές των φιλελευθέρων:
– διότι ο φιλελευθερισμός, που δεν έφερε ούτε τη δικαιοσύνη ούτε την ευημερία στις ΗΠΑ, δεν έχει καμία πιθανότητα να γίνει η οδός για τις κοινότητες που είναι στην ουσία λιγότερο ευνοημένες,
– διότι η λογική της μακροοικονομικής αποδεικνύει ότι ο πόλεμος όλων εναντίον όλων δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σ' ένα αποτέλεσμα λιγότερο αισιόδοξο σε σχέση με μια θέση μη επιθετικής συνδιαλλαγής που παρέχει στον καθένα τους μεγαλύ-

τερους δυνατούς βαθμούς ελευθερίας.

Έχω αφιερώσει αρκετά έργα[6] στη λογική της μακροοικονομικής, ώστε δεν υπάρχει λόγος να καθυστερήσω εδώ. Όπως στο «δίλημμα των κρατουμένων», όπου ένας διευθυντής σωφρονιστηρίου οργανώνει για δικό του όφελος την άμιλλα των κρατουμένων, η παρούσα οικονομική τάξη οργανώνει προς όφελος των πιστωτικών Κρατών τον ανταγωνισμό των χρεωμένων χωρών στην παγκόσμια αγορά, αναγκάζοντάς τες «να χρησιμοποιήσουν όλα τα μέσα» (από κοινωνική και οικολογική άποψη) για να ισορροπήσουν το ισοζύγιο των τρεχουσών πληρωμών τους. Η κατάργηση του χρέους του Τρίτου Κόσμου είναι το πρώτο απαραίτητο μέτρο για να ανοίξει πάλι μια ποικιλία επιλογών για κάθε χρεωμένο κράτος. Βέβαια, επ' ουδενί λόγω, η αποδέσμευση από το χρέος δεν θα λύσει τα εσωτερικά προβλήματα της κάθε χρεωμένης κοινωνίας. Αλλά θα προσφέρει τη *δυνατότητα*. Δεν είναι υπόθεση ούτε του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, ούτε της Παγκόσμιας Τράπεζας, ούτε της ευρωπαϊκής αριστεράς να διαλέξουν για λογαριασμό μιας Αφρικανικής χώρας αν αυτή θα καθορίσει ως ιδεώδες της μία Κορεατική σοσιαλδημοκρατία ή τη σιγουριά της κοινότητας του χωριού. Σε αντιδιαστολή, η εμπειρία του Σουδάν που είδε μέσα σε λίγους μήνες να κλείνει πάλι το παράθυρο της δημοκρατίας κάτω από την πίεση του χρέους που διαχειριζόταν η Παγκόσμια Τράπεζα μάς κάνει να σκεφθούμε σε ποιο βαθμό θα είχαν γελοιοποιηθεί τα δημοκρατικά όνειρα αν έλειπε η οικονομική δυνατότητα.

Όμως, παρά την μετριοπάθειά του, ο νέος διεθνισμός δεν μπορεί να αρκεσθεί στην κατάργηση ενός εν αχρηστία μέτρου του παρελθόντος. Πρέπει επίσης να αποβλέπει στη στήριξη κανόνων για το μέλλον, θεμελιωμένων πάνω στην αρχή της μέγιστης μεταβλητότητας, έκφραση της αρχής της αυτονομίας, που θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε και διαφορετικά: «Η ελευθερία της κάθε κοινότητας σταματά εκεί όπου αρχίζει η ελευθερία της άλλης». Στην ουσία, το πρόβλημα δεν είναι να ανασυσταθούν οι ίδιοι πονηροί μηχανισμοί. Ένα έθνος, του οποίου η οικολογική και κοινωνική συμπεριφορά θα μπορούσε να ταράξει την ελευθερία των άλλων να διατηρήσουν τις δικές τους ισορροπίες, δεν θα μπορούσε να ασκήσει πίεση σ' αυτές τις τελευταίες, με το πρόσχημα της ανώτερης ανταγωνιστικότητάς του. Κοινωνικές και οικολογικές ρήτρες πάνω στην ελεύθερη ανταλλαγή, που διέπονται από διεθνείς κανονισμούς, είναι, πλέον, απαραίτητες για να εμποδίσουν τις νέες αυτές μορφές dumping: ελάχιστοι κανόνες που διέπουν τις συνθήκες εκμετάλλευσης του εργατικού δυναμικού και της φύσης, κλπ.

Δεν κρύβουμε την τρομερή πολυπλοκότητα των κατ' αυτόν τον τρόπο αναφυομένων προβλημάτων. Ιδιαίτερα προοδευτικοί κανόνες θα απομάκρυναν από το διεθνές εμπόριο ορισμένες χώρες με χαμηλή παραγωγικότητα, μολονότι θα συνέβαλλαν σε μια αξιοσημείωτη πρόοδο των χωρών αυτών. Για να είμαστε δίκαιοι, οι κοινοί κανόνες θα έπρεπε να είναι δυναμικά διαφοροποιημένοι. Η έννοια όμως αυτή των «κοινών κανόνων» αξιοποιεί αμέσως τον «ελάχιστο διεθνισμό» του μετριοπαθούς διεθνισμού μας, έκφραση της αρχής της αλληλεγγύης.

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΜΕΤΡΙΟΠΑΘΟΥΣ ΔΙΕΘΝΙΣΜΟΥ

Όσο μετριοπαθής κι αν είναι στην ουσία ο νέος διεθνισμός, δεν είναι ουδέτερος. Θεωρεί, πράγματι, ότι υπάρχει ένα κοινό βάθρο ανθρώπινων αξιών και αγωνίζεται για την πραγματοποίησή τους. Δεν παραδέχεται τη σχετικότητα ως απόλυτη αξία. Διότι δεν έχει την αφέλεια να πιστεύει στην αυτονόητη καλοσύνη, στον μη ανακόλουθο χαρακτήρα των ανθρώπινων κοινοτήτων. Αν και απαγορεύει στον εαυτό του να επιβάλλει στους άλλους τη δική του άποψη για το ανθρώπινο, είναι αλληλέγγυος με εκείνους ή εκείνες, οι οποίοι, στις άλλες χώρες, αγωνίζονται ενάντια στην απανθρωπιά.

Ξανασυναντούμε εδώ τα παράδοξα μιας συζήτησης που διεξάγεται σήμερα στη Γαλλία κάτω από μια ιδιόμορφη άποψη για τις σχέσεις Βορρά/Νότου: η υποδοχή των κοινοτικών εμιγκρέδων; Η αριστερά πάλεψε για πολύ καιρό την ανισότητα δια της οδού της εξομοίωσης: ο Άλλος να γίνει Ίδιος, και θα γίνει ίσος μας. Η αναγνώριση του «δικαιώματος στη δια-

6. Βλέπε «Η διπλή κρίση, 1967-1985», (Ε.Τ.Ι.), στο *Για έναν προσδιορισμό νέων σχέσεων Βορρά/Νότου*, Εξάντας, Αθήνα, 1988.

φορά», ήρθε για να βάλει σε κρίση αυτή την παράξενα ρατσιστική μορφή του αντιρατσισμού. Αλλά «η ισότητα στη διαφορά» κάτι που λέγεται εύκολα, εγείρει τεράστιες συγκεκριμένες δυσκολίες. Έτσι, η αρχή των «λαϊκών» μη θρησκευτικών σχολείων, έξοχο παράδειγμα του «μέγιστου διεθνισμού» της παλιάς αριστεράς, αμφισβητείται σήμερα από την εισαγωγή στο γαλλικό σχολείο πολιτισμικών χαρακτηριστικών «διαφορετικών» αλλά δηλωτικών, – από μία άποψη λαϊκή – καταπιεστικών. Αναφέρομαι στη συζήτηση που διεξήχθη στην αρχή του σχολικού έτους 1989: έχουν δικαίωμα οι καθηγητές ν' απαγορεύσουν στις νεαρές μουσουλμάνες να φορούν το μαντήλι του Ισλάμ; Σίγουρα, αν λαϊκότης σημαίνει ανοχή, σεβασμό στις κοινοτικές αυτονομίες και εφαρμογή της μέγιστης μεταβλητότητας, είναι σκανδαλώδης η απαγόρευση της έκφρασης των «μουσουλμανικών χαρακτηριστικών» σ' ένα σχολείο που λέγεται λαϊκό, αλλά διαπνέεται πέρα για πέρα, μέχρι την παραμικρή λεπτομέρεια του ημερολογίου του, από τις απαιτήσεις του λειτουργικού της καθολικής εκκλησίας.

Αλλά ας μην είμαστε αφελείς. Το μαντήλι υποδηλώνει ένα πατριαρχικό σύστημα αλληλέγγυο με άλλα «κοινοτικά διακριτικά στοιχεία» πολύ λιγότερο αποδεκτά, όπως ο καταναγκαστικός γάμος των νεαρών μουσουλμάνων. Ο διεθνισμός αναλαμβάνει εκ νέου τα δικαιώματά του όταν βεβαιώνει την ελευθερία των γυναικών να διαλέγουν το μέλλον τους. Και οι γαλλίδες εκπαιδευτικοί, που οργανώνουν δίκτυα διαφυγής για τις νεαρές μουσουλμάνες μαθήτριες των δεκαπέντε ετών το ξέρουν πολύ καλά, αυτές, που στη δική τους νεότητα χρειάστηκε να παλέψουν ενάντια στη δική τους αλλοτρίωση ή την αλλοτρίωση των άλλων γυναικών, απέναντι σε μια δεσποτική θρησκεία που τους αρνιόταν το δικαίωμα να διαθέτουν το κορμί τους. Όμως! Αν η αρχή της μέγιστης μεταβλητότητας είναι υπόθεση της κριτικής νομοθεσίας ή διεθνών ρυθμίσεων που ορίζουν το επιτρεπτό και το απαγορευμένο (το δικαίωμα να φορά κάποιος ή να μη φορά μαντήλι, το δικαίωμα να κάνει χρήση ή όχι αντισυλληπτικών μεθόδων), ο ελάχιστος διεθνισμός πρέπει να επαυξήσει τη μετριοπάθεια στη χρήση των θεμιτών όπλων. Η απαγόρευση του καταναγκαστικού γάμου, ή της περιτομής ή της κλειτοριδοεκτομής αντιτίθεται στη σκληρότητα της αρχής της μεταβλητότητας (παραμένουν οι *πιθανότητες* για τα μικρά κορίτσια, τίποτα δεν τους εμποδίζει να προβούν αργότερα σε ένα τέτοιο παραλογισμό), μόνον όμως από την πλευρά μιας κοινότητας μερικώς αλλοτριωμένης (τουλάχιστον σ' αυτό το θέμα). Μέσα σε μια κοινότητα που δεν καταμερίζονται οι αντίστοιχες αξίες, οι οποίες είναι, πρέπει να το υπενθυμίσουμε, πρόσφατες κατακτήσεις και γι' αυτή ακόμη τη Δύση, ακόμη και τα ίδια τα θύματα αυτών των εφαρμογών μπορεί να θεωρήσουν σκανδαλώδη ή προσβλητική μια επιβεβλημένη αλλοτρίωση. Η μάχη δια της πειθούς είναι τότε η μόνη οδός, χωρίς αμφιβολία. Περνάει μέσα από μια ενεργό αλληλεγγύη *κυρίως μη κυβερνητική* ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες οι οποίοι, στο Βορρά όπως και στο Νότο, μοιράζονται τις αξίες του «ελάχιστου διεθνισμού», που διατυπώνονται αρκετά καλά στην Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Όσον αφορά τους τεράστιους κινδύνους που επικρέμανται σήμερα πάνω σ' αυτά τα δικαιώματα, που δεν είναι άλλο από το δικαίωμα στη ζωή, για τις επερχόμενες γενεές, τα καθήκοντα του ελάχιστου διεθνισμού δεν είναι διόλου περιορισμένα. Ας σκεφθούμε, για παράδειγμα, το δημογραφικό πρόβλημα. Η Ευρώπη έχει αναστατώσει την ανθρώπινη οικολογία της Αφρικής, συντρίβοντας τα μοντέλα ανάπτυξης που ήταν οικολογικά σωστά επί αιώνες. Η σημερινή δημογραφική έκρηξη, έκφραση μιας δημογραφικής μεταβολής που είναι ακόμη σε εξέλιξη, είναι τελείως αστήριχτη ως προς τα τεχνικά μέσα, τις σχέσεις ιδιοκτησίας και το σύστημα αξιών πόλη/ύπαιθρος που επικρατούν στο μεγαλύτερο μέρος της Αφρικής. Αγρονόμοι αμφιβάλλουν, και παραθέτουν πειστικά επιχειρήματα, αν θα μπορέσει να στηριχθεί κάποτε, ακόμη και με μεταρρυθμίσεις αυστηρά οικονομικές.[7] Η γη δεν υποσχέθηκε ποτέ ότι θα άντεχε την οποιαδήποτε πυκνότητα της ανθρωπότητας, με κάποια, έστω, μικρή προσπάθεια. Υπάρχει κίνδυνος να παίξει το AIDS στην Αφρική το ρόλο της πανούκλας στη φεουδαρχική Ευρώπη του 19ου αιώνα: σκληρή διευθέτηση μιας κρίσης οικολογο-κοινωνικο-οικονομο-δημογραφικής.

Η αρχή της αλληλεγγύης ή του ελάχιστου διεθνισμού απαγορεύει στην αριστερά της Ευρώπης να μείνει ικανοποιημένη. Η

7. Βλ. René DUMONT, *Un monde intolérable*, Seuil, Παρίσι, 1988.

διάσωση της Αφρικής θα κοστίσει ακριβά. Θα επιβάλει στους Αφρικανούς μια μορφωτική μετάλλαξη στις σχέσεις ανδρών/γυναικών και βαθιές αγροτικές μεταρρυθμίσεις, τις οποίες δεν μπορούν να επιβάλουν οι Ευρωπαίοι, μπορούν όμως να βοηθήσουν. Θα χρειαστούν επίσης μεταφορές τεράστιων πόρων για τη νομιμοποίηση της αφρικανικής σύλληψης της ιδέας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων[8] αφού ως γνωστόν οι αφρικανικές κοινότητες διατηρούν στη μνήμη τους, σε βάρος της Ευρώπης, από το δουλεμπόριο ώς την καταναγκαστική αποικιοκρατική εργασία, πλήθος δυνητικά δικαιώματα πάνω στις σημερινές υποχρεώσεις της Ευρώπης....

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟ-ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ

Προσεγγίζουμε έτσι ένα τρίτο χαρακτηριστικό του μετριοπαθούς διεθνισμού: τον αυτο-περιορισμό, έκφραση σε παγκόσμιο επίπεδο, της αρχής της οικολογικής στήριξης. Η ευρωπαϊκή εναλλακτική λύση πρέπει να αναγνωρίσει ότι οι «καθυστερημένοι» λαοί ήξεραν από παλιά, και συχνά ακόμη και σήμερα, να σέβονται πολύ περισσότερο την κοινή πατρογονική κληρονομιά της ανθρωπότητας από ό,τι η παλιά αριστερά που ήρθε να τους επιβάλει τη δική της άποψη για πρόοδο. Ότι αυτές οι «καθυστερημένες» κοινότητες ήξεραν καλά ότι ο άνθρωπος ανήκει στη φύση κι όχι το αντίστροφο. Ότι το οικολογικό μέλλον της ανθρωπότητας και του πλανήτη κινδύνεψε περισσότερο από τις σταλινικές ή τις σοσιαλδημοκρατικές παραφροσύνες των ετών 1950-1980 παρά από τις απερισκεψίες του Τρίτου Κόσμου που «χρησιμοποιεί όλα τα μέσα» μόνο και μόνο για να επιζήσει.

Ο Αμαζόνιος καίγεται; Ας θυμηθούμε πρώτα πρώτα τα λόγια του Lula (υποψήφιου του εργατικού κόμματος στις προεδρικές εκλογές της Βραζιλίας), «αν ο Αμαζόνιος είναι ο πνεύμονας του κόσμου, το τίμημα είναι η πνευμονία». Ας αναλογισθούμε κυρίως ότι μ' όλες αυτές τις πυρκαγιές, η Βραζιλία, τρεις φορές πιο πυκνοκατοικημένη από τη Γαλλία, παράγει 20% λιγότερο αέριο που προκαλεί το φαινόμενο του θερμοκηπίου, απ' ό,τι η Γαλλία. Πριν από τον Αμαζόνιο, ας σκεφθούμε τα εργοστάσιά μας, τα αυτοκίνητά μας. Είναι απαραίτητη, για τα επόμενα δέκα χρόνια, μία διεθνής σύμβαση που θα καθορίζει τα ποσοστά δικαιώματος κάθε εθνικής κοινότητας στη διαρπαγή και ρύπανση των διαφόρων συστατικών της βιόσφαιρας. Τότε, όμως, οι «ανεπτυγμένες» χώρες δεν θα έχουν περισσότερο δικαίωμα, ανάλογα με τον πληθυσμό τους, από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Γι' αυτές τα ποσοστά θα είναι πάρα πολύ περιορισμένα: είναι το σύνολο του δικού τους μοντέλου ανάπτυξης, το σύνολο των κοινωνικών τους συμβιβασμών σε βάρος της Φύσης, που θα πρέπει να εξετασθούν πάλι σε χαμηλωμένη κλίμακα.

Κατά τον ίδιο τρόπο, οι κοινωνικές ρήτρες πάνω στην ελεύθερη ανταλλαγή θα τους απαγορεύσουν την εξακολούθηση της διαρπαγής της εργασίας και των φυσικών πόρων του Τρίτου Κόσμου. Καμία πλειονότητα του Βορρά δεν θα το δεχθεί, χωρίς μια αλλαγή του Βορρά ως προς το ιδεώδες της προόδου. Η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, των κοινοτικών υπηρεσιών, η επιστροφή σε έναν πιο ευχάριστο τρόπο ζωής, λιγότερο αρπακτικό, θα πρέπει να αντικαταστήσουν τη θεωρία της παραγωγικότητας και τη λατρεία της κατανάλωσης. Με λίγα λόγια, αλλάζοντας τον εαυτό μας μπορούμε να βοηθήσουμε τον άλλον αποτελεσματικότερα.

Αν η εναλλακτική λύση δεν μάθει στην παλιά αριστερά να κάνει δικούς της αυτούς τους στόχους, είναι γελοίο να μιλάμε για βοήθεια του Τρίτου Κόσμου. Για να επανέλθουμε στο συμπέρασμα του *Συνεδρίου Κορυφής των 7 πτωχότερων λαών* που έγινε στο Παρίσι στις 15 Ιουλίου 1989, παράλληλα με το *Συνέδριο Κορυφής των 7 Μεγάλων*: «Μία ριζική αναθεώρηση του μοντέλου ανάπτυξης που ο Βορράς επιβάλλει στο Νότο είναι απαραίτητη, κι αυτό προς το συμφέρον του Βορρά και όχι μόνον του Νότου. Κάθε μοντέλο ανάπτυξης πρέπει: να σέβεται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τις πολιτικές ελευθερίες, το περιβάλλον, την ταυτότητα, τις αξίες και τις βασικές ανάγκες των διαφόρων λαών: να εξασφαλίζει στις γυναίκες ίσες οικονομικές και κοινωνικές ευκαιρίες με τους άνδρες, που θα οδηγούν σε έναν ίσο καταμερισμό των πόρων και του δικαιώματος της απόφασης μέσα σε όλους τους τομείς.»

Μετάφραση: Γ. Βούσουρας

8. Βλ. την παρέμβαση του P. Maïé στον ίδιο τόμο.